

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ В МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Розвиток професійної самосвідомості студентів є одним із важливих шляхів підвищення ефективності професійної підготовки майбутніх фахівців фармацевтичної галузі, оскільки формування цього особистісно-професійного феномену відкриває широкі перспективи для становлення особистості як суб'єкта професійного зростання, здатного успішно регулювати свою поведінку та діяльність в обраній трудовій сфері, а також відчувати відповідальність за її результати.

Установлено, що вагомий внесок у розвиток проблеми формування самосвідомості й, зокрема, професійної самосвідомості особистості зробили Б. Ананьєв, М. Бахтін, Л. Виготський, М. Каган, О. Леонтьєв, Б. Паригін та інші науковці. Професійне становлення як поетапний процес, варіанти періодизації професійного зростання висвітлено у працях У. Зеєра, Н. Самоуткіної, Т. Кудрявцева, О. Родиної. Взаємозв'язок між змінами в самооцінці людини як професіонала й динамікою результативності її професійної підготовки розкрито в дослідженнях К. Абульханової-Славської, Є. Климова, Т. Кудрявцева, А. Маркової, Л. Мітіної. Однак проведений аналіз наукових праць засвідчив, що питання розвитку професійної самосвідомості майбутніх фахівців фармацевтичної галузі не були предметом спеціального дослідження.

Мета статті – визначити суть професійної самосвідомості особистості, обґрунтувати етапи її формування в майбутніх фахівців фармацевтичної галузі та проаналізувати досвід реалізації цих умов у практиці фармацевтичного університету.

У науковій літературі пропонуються різні підходи до розуміння суті професійної самосвідомості. Так, Б. Паригін вважає, що професійна самосвідомість виявляється в усвідомленні людиною своєї належності до певної професійної групи [3]. На думку Ю. Кулюткіна, цей феномен є інстанцією, в якій відбувається оцінювання наявних фахових досягнень, планування та здійснення саморозвитку. Адже тільки у тому випадку, коли особа чітко знає, якими якостями та властивостями вона має оволодіти як спеціаліст і якою мірою ці якості та властивості виявляються на практиці, вона зможе вносити адекватні зміни у своє фахове самовдосконалення [2]. С. Дружилов стверджує, що професійна самосвідомість включає уявлення людини про себе як члена професійної спільноти, носія професійної культури, в тому числі певних професійних норм, правил, традицій, притаманних працівникам цієї професії [1].

Як вказує Г. Петрова, структурне ядро концепту “професійна самосвідомість” являє собою матрицю сенсів, що складається з колективно відпрацьованих, сталих значень декількох понять: “особистість”, “Я”, “сві-

домість”, котрі характеризуються динамікою у часі й різним інтерпретуванням. Отже, професійна самосвідомість є проекцією всіх структурних компонентів самосвідомості на професійну діяльність [4].

Як вказують І. Романов і А. Хван, розвиток професійної свідомості людини передбачає її входження у професію, що супроводжується інтеріоризацією нормативної професійної моделі. Ця інтеріоризація включає такі етапи: 1) ознайомлення з моделлю через навчання; 2) засвоєння моделі за допомогою практичної діяльності; 3) ідентифікація себе з визначеною моделлю, що включає усвідомлення професійної діяльності як цінності в ієрархії мотивів особистості, надання цим мотивам соціально значущого характеру, відповідності особистої та професійної картини [5].

На основі врахування різних наукових позицій ми дійшли висновку, що професійна самосвідомість людини пов’язана із самоусвідомленням нею себе як представника певної професійної спільноти, розумінням свого призначення й ролі в певній професійній галузі, виявленням здатності розбудовувати подальшу траєкторію професійного самовдосконалення й цілеспрямовано реалізувати її на практиці. Професійна самосвідомість охоплює не тільки фахові знання та вміння, а й суб’єктивний професійний досвід людини. На основі узагальнення різних поглядів науковців у процесі проведення дослідження також було визначено, що структура професійної самосвідомості людини включає такі компоненти: мотиваційно-цільовий, когнітивний, афектний і поведінковий.

Як з’ясовано з наукової літератури, найбільш перспективний період, коли активізується процес формування професійної самосвідомості людини, припадає на період її професійної підготовки, тобто на студентські роки. Як відомо, саме в ці роки відбувається інтенсивний розвиток всіх особистісних структур людини, настає її фізіологічна, психологічна й соціальна зрілість, формується особистісна та професійна Я-концепція.

З урахуванням вищевикладених моментів у процесі здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців фармакологічної галузі важливо не тільки забезпечити формування в них необхідних знань, умінь та навичок, а й допомогти визначити своє місце в обраній професії, сформувати правильні уявлення про сферу використання продуктів і послуг у сфер фармакології, засвоїти нормативні вимоги та свої майбутні професійні обов’язки. Однак результати проведеного нами пілотажного дослідження свідчать, що, незважаючи на наявність певних позитивних змін в організації фармацевтичної освіти, основний наголос у педагогічній взаємодії зі студентами робиться на озброєння їх необхідними знаннями та вміннями в галузі фармацевтичної хімії та фармацевтичного виробництва, а питанням розвитку їх професійної самосвідомості не приділяється достатньо уваги.

З урахуванням отриманих результатів було зроблено висновок про необхідність забезпечення цілеспрямованого формування професійної самосвідомості майбутніх фармацевтів. У процесі проведення дослідження було висунуто припущення про те, що цей процес доцільно здійснювати

такими етапами, як: 1) аналітико-мотиваційний; 2) інформаційно-когнітивний; 3) емоційно-рефлексивний; 4) професійно-поведінковий.

Так, формування мотиваційного компонента професійної самосвідомості майбутніх фахівців фармацевтичної галузі передбачало стимулювання їх освітніх мотивів, а також забезпечення конкретизації загальних цілей професійної підготовки на рівні кожного окремого студента, надання допомоги у формулюванні ним індивідуальних проміжних цілей власного професійного становлення, їх співвіднесення зі станом наявних навчально-професійних мотивів, спонукання його до усвідомлення того факту, що проходження професійної підготовки є життєво важливою метою.

Когнітивний компонент професійної самосвідомості студентів був зорієнтований на формування в них системи фахових знань як результату засвоєння професійно важливої інформації. Ці знання закріплюються в пам'яті майбутнього фахівця у вигляді змісту навчальних дисциплін, різних професійних концепцій, рекомендацій, посадових інструкцій тощо. Значну увагу також приділяли озброєнню студентів іншими видами знань, які дають їм змогу адекватно обирати шляхи вирішення ділових питань, визначати подальші цілі й завдання своєї діяльності та орієнтуватися у професійній галузі, а також адекватно оцінювати свої знання в контексті визначених вимог до фахової підготовки фармацевта, мати чітке уявлення про себе як про професіонала.

Емоційно-рефлексивний як один із виділених етапів забезпечував формування емоційно-ціннісного ставлення студентів до себе (своїх професійно-особистісних якостей, умінь та до власної персони як фахівця в цілому). Його важливість була зумовлена тим, що ідеали, обов'язки, норми могли набути характеру мотивів тільки тоді, коли вони перетворювалися у предмет сталих емоційно-ціннісних ставлень особистості.

Важливість реалізації професійно-поведінкового етапу в процесі формування професійної самосвідомості студентів була зумовлена тим, що фахова компетентність людини виявляється, передусім, під час здійснення нею практичної професійної діяльності. Однак ця діяльність відбувається успішно тільки в тому випадку, коли фахівець здійснює постійний самоаналіз, самоконтроль та саморегуляцію власних професійних дій і вчинків, забезпечує постійне професійне й особистісне самовдосконалення, виявляє готовність управляти собою та оптимальним чином змінювати зовнішні обставини, які впливають на його роботу.

Висновки. Аналіз результатів проведеної експериментальної роботи свідчить про те, що реалізація процесу формування професійної самосвідомості майбутніх фахівців фармацевтичної галузі за визначеними етапами дійсно забезпечила позитивні зміни в рівні її сформованості. Так, під час проведення експериментальної роботи кількість студентів в експериментальних групах, у яких спостерігався високий рівень сформованості професійної самосвідомості, збільшилася на 14%, а в контрольних групах – тільки на 5%. У свою чергу, кількість студентів експериментальних груп, у

яких спостерігався низький рівень сформованості професійної самосвідомості, зменшилася на 19%, а в контрольних групах – тільки на 7%.

Література

1. Дружилов С.А. Профессионалы и профессионализм в новой реальности: психологические механизмы и проблемы формирования / С.А. Дружилов // Сибирь. Философия. Образование : альманах СО РАО, ИПК. – Новокузнецк, 2001. – Вып. 5. – С. 46–56.
2. Личность: внутренний мир и самореализация. Идеи, концепции, взгляды / [сост. : Ю.Н. Кулюткин, Г.С. Сухобская]. – СПб. : Тускарора, 1996. – 175 с.
3. Парыгин Б.Д. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории / Б.Д. Парыгин. – СПб. : Изд-во ИГУП, 2003. – 616 с.
4. Петрова Г.Б. “Профессиональное самосознание” как научный конструкт и философский концепт: к проблеме истолкования смысла / Г.Б. Петрова // Вестник Вятского государственного гуманитарного университета. Серия : Педагогика и психология. – Киров : Вятский государственный гуманитарный университет, 2009. – № 1 (3). – С. 12–15.
5. Романов И.В. К анализу понятия “профессия” / И.В. Романов, А.А. Хван // Вопросы прикладной психологии : сб. научн. труд. – Новокузнецк, 1995. – С. 51–60.